levensindrukken van uw kind zich in het oppervlakkige verliezen, dan blijkt het later vaak volstrekt ondoenlijk, om de beloopen schade in te halen. Het zweven over de oppervlakte is dan ook voor uw lieveling eenmaal de gewone practijk geworden, en van een dieper indringen in de groote levensvragen heeft 't geen besef. Inhalen kunt ge dit verzuim op later leeftijn niet dan uiterst moeilijk. De levenswendingen in den geest van uw lieveling beginnen reeds zoo vroeg in de kinderjaren zich af te teekenen, en van een inhalen van een hierbij door verzuim beloopen schade is meestal geen sprake.

De opvoeding mag niet verloopen in enkel schrijven, lezen, cijferen leeren. Het komt in de eerste plaats zelfs bij uw kinderen op het geven van een vasten plooi aan het innerlijk zielsleven aan. Zelfs een rijke Catechisatie volstaat niet. Achter het geheugen en de denkoefening ligt ook bij uw kind het wezen van zijn natuur, en daarom komt 't van zelf er in de eerste plaats op aan, dat de zielskrachten in het innerlijk wezen van uw lieveling bij tijds tot behoorlijke oefening geraken. Ge ziet dit lichamelijk bij de gymnastische oefening. Wordt uw kind van der jugd af gewadig en doeltreffend in 't gymnastisch zich bewegen, in zwemmen, in worstelen, in loopen en springen geoefend, dan staat 't straks sterk door geoefende kracht, terwijl omgekeerd een lichamelijk verwaarloosd kind straks als man of vrouw achterlijk bleef en telkens een zwakke natuur en nog zwakker figuur verraadt. En zoo nu is 't ook geestelijk. Is uw kind van meet af, door de oppervlakte heen, in den dieperen grond van 't leven en tot in het wezen der dingen ingedrongen, dan ontving het rijke oefening, dan verkreeg 't zelfs lust in wat inspanning vordert, en dan kan het met een zweven boven de oppervlakte geen vrede hebben.

Natuurlijk scheelt ook hier kind bij kind. Er zijn kinderen van zulk een bezielende aandrift, dat ze uit eigen zucht en neiging naar alles vragen, zich van alles op de hoogte stellen, en in alles meeleven, terwijl er omgekeerd slappere naturen zijn, die gedurig een prikkel behoeven om wakker te blijven. Hierop hebben de ouders, hierop de onderwijzers dan ook toe te zien, maar nooit of nimmer mag daarom toegelaten dat uw kind in oppervlakkigheid inzinkt. Ook *uw* lieveling moet dan wakker geschud, en zelfs tot in uw gebed moet telkens de hulpe van uw God worden ingeroepen, om den geestelijken doodslaap van uw lieveling af te weren.

Komt uw kind niet tot eigen, persoonlijke onwankelbaarheid van karakter, dan wordt het van zelf een speelbal in de hand van wie 't misbruiken wil. Op het slagveld ziet men dit evenzoo. Is een leger bezield door hoogen geestdrift, weet 't wat 't wil, deinst 't voor geen offer terug en waagt het zich moedig in den dood om de eere van de vlag en hiermee de toekomst van land en volk te waarborgen, dan vlamt elks oog, dan is er gloed in den toon van 't woord, dan aarzelt men niet en toeft niet, maar tast, ook al schiet 't leven er bij in, door, en ten leste loopt 't dan op een winnen van den veldslag uit. En juist zoo is 't nu ook in de opvoeding. Zijn vader en moeder wakker van aard, bezield van geest, en onwankelbaar van hart, dan weren ze hierdoor van zelf den bedenkelijken invloed af, die anders zoo vaak van 't dienstpersoneel of van medescholieren op hun lievelingen uitgaat. Blijft 't daarentegen bij een jong kind, van meet af, een op en neerglijden, een hangen en dobberen, een niet weten hoe, en dus blindelings toetasten, dan is er van verdieping van het leven en van verdieping van het karakter geen sprake. Het is en blijft dan alles in het oppervlakkige zweven. En ten slotte blijkt dan ook de religie van uw kind niet veel anders dan een napraten en meeafgelijden te zijn geweest. Is het daarentegen, dat van jongs af in uw kind vaste grondslag gelegd werd, dat zich een fundament onder geheel zijn existentie leren kon zetten, en dat er een onwankelbare houding zich in heel zijn optreden ging vertoonen, dan laat ge straks bij 't scheiden in den dood aan uw lieveling een geestelijken levensschat achter, die de geestelijke kracht van uw zoon of dochter verdubbelt, en hun een geestelijke erfenis doet toekomen, die alle erfenis in goud of andere schatten zeer verre te boven gaat.

Dr. A. K.

Amsterdam, 31 October 1919.

Een onzer lezers vraagt ons, of het parochiestelsel, dat zoo warm door ons bepleit wordt, wel metterdaad het afdoende geneesmiddel zal wezen om verbetering aan te brengen in den toestand onzer stadskerken.

Reeds nu, merkt hij op, zijn de stadskerken in wijken verdeeld; heeft elke wijk haar eigen predikant en hare eigen ouderlingen, die toezicht houden. Gesteld nu, dat men die wijken tot zelfstandige kerken maakt, zal het toezicht daardoor zooveel beter kunnen worden? Het aantal predikanten en ouderlingen blijft toch hetzelfde en hun arbeidsveld blijft even groot. Het onderscheid tusschen de wijkindeeling en de splitsing in parochies is een puur formeel verschil. Afdoende verbetering is niet te verwachten van een ander *stelsel*, maar van de meerdere toewijding der ambtsdragers, van een betere regeling van hun taak en vooral van een centraal orgaan, dat nagaat, of zij hun arbeid behoorlijk verrichten en dat de resultaten van hun arbeid verzamelt en controleert.

De man, die hier aan het woord is, is ouderling in een onzer groote stadskerken en heeft dit ambt jarenlang vervuld. Als man van rijpe ervaring heeft hij dus recht, dat naar hem geluisterd wordt, En waar hij zeker niet blind is voor de bestaande misstanden, en middelen aanwijst om tot verbetering te komen, willen we gaarne naar hem luisteren.

Nu is het zeker volkomen juist, dat geen enkel stelsel op zich zelf waarborg bieden kan voor een betere bearbeiding der gemeente, wanneer de ambtsdragers niet vervuld zijn met heiligen ijver voor hun taak. Maar dat het stelsel, of wil men liever de formeele organisatie der Kerk, er daarom niet toe doen zou, is te ver gedreven. Calvijn heeft, om beter toezicht op de gemeenteleden te oefenen, het ouderlingenambt ingesteld naast de predikanten, omdat dezen alleen niet in staat waren op heel de gemeente het oog te houden. Toch spreekt het wel vanzelf, dat dit formeele instituut op zich zelf geen waarborg biedt voor beter toezicht, wanneer deze ouderlingen hun taak niet met ernst waarnemen. Er zijn, ook in ons vaderland, tal van dorpskerken geweest, waar geen ouderlingen waren en toch de predikant zeer nauwkeurig toezicht hield op de gemeenteleden. En omgekeerd is het zeer wel denkbaar, dat in een Kerk, waar ouderlingen zijn, het toezicht zeer veel te wenschen zal overlaten, omdat de predikant die taak geheel aan de ouderlingen overlaat en deze hun werk al te slof volbrengen. Maar al biedt zelfs het presbyteriale stelsel of het hebben van ouderlingen geen absoluten waarborg voor het toezicht, zoodra de ijver der ouderlingen verslapt, toch zal daarom wel niemand beweren, dat Calvijn met het instellen van het ouderlingenambt niet juist gezien heeft en deze eigenaardige organisatie niet het juiste middel is geweest, om in de Gereformeerde Kerken het toezicht en de tucht beter te handhaven dan dit in een andere Kerk mogelijk is gebleken.

Nu is het onderscheid tusschen de bestaande wijkverdeeling en het door ons bepleite parochiestelsel niet zoo bloot formeel als onze lezer meent. Indien hij zelf, zooals schrijver dezes, eerst jaren lang in een kleinere Kerk ambtsdrager was geweest en daarna in een der grootste stadskerken het ambt van ouderling had vervuld, zou het verschil tusschen beide hem wel duidelijk zijn geworden. Om slechts op een punt te wijzen. In een Kerkeraad van een kleine gemeente (en die staat volkomen gelijk met een parochiekerk) kan op elke Kerkeraadsvergadering meedeeling worden gedaan van wat de predikant en de ouderlingen bij het huisbezoek hebben waargenomen; wordt de geestelijke toestand der gemeente telkens besproken; is er toezicht ook op de ouderlingen, of zij hun taak getrouw waarnemen. Zelfs wordt in tal van deze kleinere Kerken van den kansel bekend gemaakt, welke gezinnen in de week bezocht zullen worden, en kan daardoor zelfs de gemeente controleeren, hoe de ambtsdragers hun taak volvoeren. In den Kerkeraad van een groote stadskerk gaat reeds zooveel tijd zoek aan het voorlezen van de notulen, de ingekomen stukken, de aanvrage en afgifte van attestatiën enz., dat er al zeer weinig tijd voor de bespreking van de afzonderlijke gemeenteleden overblijft. Van een geregeld rapport van het uitgebrachte huisbezoek kan geen sprake wezen, reeds om de eenvoudige reden, dat het getal der ouderlingen daartoe te groot en de beschikbare tijd te kort is. In een Kerkeraad van acht ouderlingen kan elk dezer ouderlingen aan het woord komen om verslag uit te brengen, in een Kerkeraad van zestig ouderlingen niet.

Toch is dit niet het eenige bezwaar, dat tegen het stelsel van de onverdeelde stadskerken bestaat.

Zoolang men te doen heeft met de massale stadskerk, is het ondoenlijk na te gaan, wat toch zeker voor het toezicht op de leden van zeer hoog belang is, wie getrouw ter kerk komt en wie niet. In onze massale stadskerken heeft ieder predikant zijn eigen »gehoor", dat hem volgt. Waar de predikanten niet, zooals dit te Genève het geval was, steeds in één kerkgebouw optreden, maar beurtelings een dienst in elk der kerkgebouwen vervullen, is daarvan het gevolg, dat een deel der gemeente steeds deze predikanten nawandelt. Men kan dit natuurlijk afkeuren, maar zoolang de stadskerk een geheel vormt en dus alle predikanten aan de geheele gemeente behooren, is dit kwaad niet te keeren. Men kan wel aan de menschen duidelijk maken, dat zij hun eigen predikant moeten gaan hooren en niet naar een naburige kerk moeten gaan, om daar de predikatie te beluisteren, omdat men daarmede aan de eigen kerk schade doet; maar wanneer men over acht, tien, of twaalf predikanten beschikt, die allen dienaren van een en dezelfde Kerk zijn, waarom zou men dan elken Zondag gebonden zijn aan hetzelfde Kerkgebouw en niet dien predikant mogen naloopen, aan wiens prediking men het meest gehecht is? Maar juist dit »naloopen" van een bepaalden predikant maakt, dat het toezicht, dat de wijk-ouderlingen hebben te houden, zoo goed als onmogelijk wordt. Die wijkouderlingen zijn niet eens verbonden aan het kerkgebouw, waar hun eigen wijk zich bevindt, maar zitten, gelijk men zegt, »op de leer" in een heel ander kerkgebouw, of gaan, wanneer zij vrij zijn, naar den predikant, die hun het meest bevalt, of naar 't kerkgebouw, dat 't dichtst bij hun woning staat. Van een contrôle zooals in kleinere gemeenten, waar de leden in één kerkgebouw saamkomen, en waar de ouderlingen terstond merken, wanneer een lidmaat weg blijft, is in onze stadskerken geen sprake. Met hoeveel ijver ze ook vervuld mogen zijn, contrôle op het kerkbezoek is voor de ouderlingen in onze groote stadskerken *onmogelijk*. De schuld daarvan ligt niet bij hen, maar ligt aan het *stelsel* en daaraan alleen. Verdeelde men de massale stadskerken in zelfstandige parochiekerken, elk met één predikant, dan zouden de gemeenteleden niet meer gaan loopen; ze zouden weten, dat de predikant dezer parochiekerk *hun* predikant was, en de ouderlingen zouden hun gemeenteleden *kennen*, en na kunnen gaan, *wie in de kerk ontbrak*. Het groote gevaar dat onze stadskerken bedreigt, dat de leden geheel onkerkelijk leven of zelden ter kerk komen, zou dan kunnen worden tegengegaan. Geen beter middel toch om dit kwaad te keeren, dan dat zulke leden weten, dat zij telkens weer bezocht worden, wanneer zij de bediening des Woords verzuimen.

Hetzelfde geldt natuurlijk evenzeer ten opzichte van de catechisaties. Al mag in enkele Kerken als regel zijn aangenomen, dat de doopleden in een bepaalde wijk ook bij hun wijkpredikant hebben te catechiseeren, algemeen is dit volstrekt niet, en zelfs waar zulk een regel is ingevoerd, wordt er in de practijk nog weinig de hand aan gehouden. Persoonlijke voorkeur beslist ook hier. Het gevolg is, dat de eene predikant, die »in trek is", overstelpt is met catechisaties, en de ander, die niet zoo veel naam heeft, zeer weinig catechisanten heeft. En van *contrôle*, of metterdaad alle doopleden de catechisaties bezoeken, komt aldus niets. In een kleinere stadskerk of dorpskerk zou het onmogelijk wezen, dat de helft van de doopleden de catechisaties verzuimde, zonder dat de Kerkeraad hiertegen maatregelen had genomen.

En evenzeer bestaat hetzelfde bezwaar ten opzichte van het bezoek van het Avondmaal. In kleinere gemeenten weet men nauwkeurig wie aan het Avondmaal zijn geweest en wie zijn weggebleven. In onze groote stadskerken kan dit niet worden nagegaan. Ieder gemeentelid kiest toch zelf het kerkgebouw, waar hij aan het Avondmaal zal deelnemen. Indien er zes of zeven kerkgebouwen zijn, dan kan hij in elk dezer kerkgebouwen aan het Avondmaal zijn geweest. Maar wie zal uitmaken, of dit het geval is geweest, want noch de predikanten, die het Avondmaal bedienen, noch de ouderlingen die aan tafel toezicht houden, kennen de Avondmaalgangers persoonlijk. Ook hier ontbreekt dus elke controle. Men kan bij het huisbezoek wel vragen of iemand trouw ten Avondmaal gaat, maar zelf dit constateeren kan men niet. Had men daarentegen het parochiestelsel ingevoerd, dan behoorden alle leden van deze parochie in eenzelfde kerk het Avondmaal te houden en de ouderlingen zouden kunnen nagaan, wie aan het Avondmaal deelnam.

Ook wat de oefening van de tucht betreft, geldt hetzelfde bezwaar. De tucht dient o.m. om de sacramenten heilig te houden. Maar hoe kan in een stadskerk nu worden nagegaan, of iemand, die onder censuur staat, ook metterdaad van het Avondmaal afblijft? De Kerkeraad kan hem het Avondmaal verbieden, maar wanneer zulk een gecensureerde toch ten Avondmaal wil gaan, dan is er geen controle mogelijk. De ouderlingen, die in de verschillende kerkgebouwen bij het Avondmaal toezicht houden, kennen den gecensureerde niet persoonlijk; alleen de *wijkouderlingen* zijn met hem in aanraking gekomen, maar deze wijk-ouderlingen kunnen niet bij elk Avondmaal in de gemeente, ook al wordt dit in andere kerkgebouwen bediend, tegenwoordig zijn. Oudtijds, en ook te Genève was dit gewoonte, trachtte men aan dit bezwaar nog tegemoet te komen, doordat ieder, die aan het Avondmaal wilde deelnemen, aan den predikant of wijk-ouderling een Avondmaalspenning moest vragen, die dan bij het Avondmaal zelf aan de daar dienstdoende ouderlingen moest getoond worden. Maar ook dit middel van contrôle, dat vroeger ook in onze groote steden aangewend werd, raakte allengs in onbruik. Thans staat het in onze groote stadskerken dan ook zoo, dat feitelijk ieder, of hij lidmaat of geen lidmaat der Kerk is, of hij gecensureerd is of niet, aan het Avondmaal kan deelnemen. Niet omdat de Kerkeraad het Avondmaal voor ieder openstelt, maar omdat noch de predikant, die het Avondmaal bedient, noch de ouderlingen, die daar toezicht houden, de Avondmaalgangers kennen.

Natuurlijk zou hieraan nog wel meer zijn toe te voegen, maar de hier genoemde feiten zijn wel voldoende om aan te toonen, waarom we het bestaande stelsel veroordeelen en op de invoering van een ander en beter stelsel aandringen.

Dat bovendien, zoodra het parochie-stelsel werd ingevoerd, ook het aantal predikanten en ouderlingen zou worden uitgebreid, en de voorstelling, alsof de omzetting van de bestaande wijken in zelfstandige Kerken, geen verschil zou maken wat het aantal ambtsdragers betreft, onjuist is, zou de praktijk leeren. Een Kerkeraad van een stadskerk, die nu reeds veertig of zestig of tachtig ouderlingen telt, is reeds zulk een groot lichaam, dat men aan uitbreiding niet denken kan. En toch is dit aantal voor de richtige bearbeiding der gemeente onvoldoende. Breekt men de eenheid der stadskerk en richt men parochiekerken op, dan kan van elk dezer parochiekerken het aantal ouderlingen verdubbeld worden. En evenzeer zou men dan al zeer spoedig tot de overtuiging komen, dat het bestaande aantal predikanten veel te klein is en belangrijk moet uitgebreid worden. In Rotterdam, waar zeven predikanten zijn voor een gemeente van ± 18000 zielen, heeft thans elke predikant voor ± 2500 zielen te zorgen. Dat dit een onmogelijke taak is, behoeft wel niet betoogd te worden. Het aantal zou minstens verdubbeld moeten worden. Dat dit niet geschiedt, is alleen een geldquaestie. Maar er is een wet, die leert, dat hoe grooter de gemeente is, de offervaardigheid des te kleiner wordt. Deelde men de stadskerk in parochiekerken in, dan zou de verantwoordelijkheid ook beter gevoeld worden en de offervaardigheid stijgen.

Onze eeredienst.

De vraag hoe de eeredienst moet worden ingericht, staat niet bij den predikant ter beslissing, maar bij den kerkeraad. Zelfs is voor een belangrijk deel van den eeredienst ook de kerkeraad niet vrij, maar gebonden aan hetgeen onze Generale Synodes hebben vastgesteld. Met name geldt dit van de bediening der sacramenten, de oefening van de tucht, de indienststelling der ambtsdragers en de kerkelijke bevestiging van het huwelijk. Want voor al deze kerkelijke plechtigheden heeft de Generale Synode het gebruik van bepaalde formulieren voorgeschreven, En het spreekt wel van zelf, dat elke Kerkeraad hieraan gebonden is en dus ook elk predikant. Geen predikant en geen kerkeraad heeft het recht om deze liturgische formulieren te veranderen of andere daarvoor in de plaats te stellen. Alleen de Generale Synode is hiertoe bevoegd.

Waar dit vaststaat, doet zich toch in de practijk tweeërlei vraag voor, waarop het wel goed is een publiek antwoord te geven.

De eerste vraag is deze, of de gebondenheid van den predikant aan deze formulieren zoover gaat, dat hij in geen geval van de letter dezer formulieren mag afwijken en dus verplicht is ze letterlijk voor te lezen.

Het antwoord hierop kan niet moeilijk wezen.

Natuurlijk is elke wijziging in deze formulieren, die op willekeur berust of omdat de predikant met den dogmatischen inhoud van het formulier het niet eens is, ongeoorloofd. Vooral bij de bediening van het Sacrament treedt de predikant op niet om zijn particuliere gevoelens tot uiting te brengen, maar om uit te spreken, wat de Kerk aangaande dit Sacrament belijdt. Hij mist dus elk recht en elke bevoegdheid om eigenmachtig in dit kerkelijk vastgestelde formulier wijzigingen aan te brengen, teneinde daardoor zijn private opvattingen in plaats van de belijdenis der Kerk te stellen, Toen dan ook in de 17e eeuw enkele predikanten in de provincie Utrecht, die bezwaar hadden tegen de uitdrukking in ons doopsformulier, dat »uwe kinderen in Christus geheiligd zijn«, daarin wijziging aanbrachten, hebben de Provinciale Synoden, volkomen terecht, dit verboden en gelast, dat deze predikanten zich stipt aan het Formulier hadden te houden, op straffe van anders gesuspendeerd te worden in hun ambt. Wanneer dan ook nu sommige predikanten, naar ons gemeld wordt, het dankgebed na den Doop weglaten, omdat zij het met den inhoud van dit gebed niet eens zijn, dan doen zij een kerkelijk ongeoorloofde daad. Hebben zij tegen dit dankgebed na den Doop bezwaar, dan behooren zij dit bezwaar langs kerkelijken weg ter kennis van de Generale Synode te brengen en haar beslissing af te wachten. Maar eigenmachtig een gebed weg te laten, dat in de Liturgie is voorgeschreven, komt hun niet toe. En de kerkeraden hebben wel toe te zien, dat de predikanten zich zulke eigenmachtige veranderingen in de liturgie niet veroorloven. Anders krijgen we een dominee-heerschappij evenals in de Hervormde Kerk, waar de willekeur van den predikant beslist.

Maar geheel anders staat de zaak, wanneer de omstandigheden zelf tot een wijziging van het liturgische formulier noodzaken. Wanneer het huwelijk bevestigd moet worden van echtelieden, die verre boven de jaren zijn gekomen om nog kinderen te krijgen, zou het een dwaasheid wezen het formulier *letterlijk* voor te lezen en in het gebed voor deze echtelieden nog te spreken van »de kinderen, die het God believen zal hun te geven". Het spreekt wel van zelf, dat in zulk een geval deze woorden moeten weggelaten worden, omdat men in het gebed toch geen dwaasheden zeggen mag. En evenzoo is het duidelijk, dat wanneer bij den doop de moeder aanwezig is, het niet aangaat in het doopsformulier letterlijk te vragen of »de vader of getuige belooft het kind in de Gereformeerde religie te zullen opvoeden", maar niet de moeder te noemen. Ons formulier is gemaakt in een tijd, toen de kinderen zoo spoedig mogelijk na de geboorte gedoopt werden en de moeders er dus niet bij waren. Maar nu men thans meestal met den Doop wacht, totdat de moeder hersteld is, spreekt het van zelf, dat de moeder dan ook met name genoemd moet worden. Er kan verschil bestaan over de vraag, of het wenschelijk is den Doop zoolang uit te stellen, dat de moeder er bij kan zijn. De *Heraut* heeft in dit opzicht steeds het pleit gevoerd voor den vroegdoop, die ook bij onze Gereformeerde vaderen in gebruik was. Niet omdat de moeder niet bij den Doop *mag* zijn, maar omdat, gelijk onze Kerkenorde zegt, het verbond Gods zoo spoedig mogelijk aan de kinderen behoort verzegeld te worden. Maar voorzooverre nog een belangrijk deel van de gemeenteleden dit niet inzien en meenen, dat een uitstel van enkele weken, teneinde de moeder bij den Doop tegenwoordig te laten zijn, geen bezwaar oplevert, mag men wel trachten door onderwijzing deze leden van gedachte te doen veranderen, maar niet de moeder bij den Doop van haar kind als quantité négligeable beschouwen. De taak der opvoeding berust op *beide* ouders, en wanneer beide aanwezig zijn, moet van beiden de doopsbelofte worden afgevraagd. De Generale Synode van Arnhem I 1902 art. 192 heeft dan ook terecht uitgesproken, dat »wanneer de moeder bij de bediening van den doop aanwezig is, er geen reden is, haar in de derde doopvraag niet te noemen." Trouwens, wanneer de vader afwezig is of geen lid van de gemeente, zoodat de moeder het kind ten doop presenteert, zal toch ieder predikant wel verplicht wezen de moeder te noemen, al komt haar naam in het Doopsformulier niet voor. En evenzoo zal, om een derde voorbeeld te noemen, wanneer een lid van een andere Kerk bij ons inwoont, omdat op die plaats geen Kerk van zijn kerkformatie aanwezig is, de tweede doopvraag gewijzigd moeten worden, wanneer zulk een persoon den doop voor zijn kind aanvraagt, want men zou van hem de belofte niet kunnen eischen, dat hij dit kind zal opvoeden in de »Gereformeerde leer" of de leer, die in de Kerk alhier geleerd wordt. In al deze genoemde gevallen is van een dogmatische wijziging in het Formulier geen sprake, maar alleen van een verandering door toevallige omstandigheden geëischt en waardoor aan den inhoud van het Formulier zelf geen schade wordt toegebracht. En letterknechten zijn de Gereformeerden nooit geweest.

De tweede vraag kan korter beantwoord worden, omdat zij niet de vastgestelde formulieren geldt, maar de regeling die op een bepaalde plaats hetzij door den Kerkeraad is vastgesteld of door gewoonte recht verkreeg. Zoo heeft men op onderscheidene plaatsen de gewoonte, dat de predikant zelf heel den dienst leidt van het eerste psalmgezang af, terwijl op andere plaatsen de voorlezer het eerste gezang opgeeft en de predikant pas onder het zingen optreedt en daarna het votum uitspreekt en opgeeft wat er zal gelezen worden. Zoo zijn er enkele Kerken, waar men na 't voorlezen van de Wet het slotvers zingt van de Berijming der tien geboden en na de Geloofsartikelen het laatste vers van den Avondzang. En zoo zijn er meer verschillen in dit deel van den eeredienst. Ook bij dit alles nu behoort als regel te gelden, dat de beslissing bij den Kerkeraad staat. Natuurlijk zal de predikant hierin leiding hebben te geven en de Kerkeraad zal tegenover zijn eigen predikant niet straf hebben op te treden, maar zooveel mogelijk met zijn gevoelen hebben rekening te houden. Maar wanneer een predikant op een vreemde plaats optreedt, behoort hij, waar het hier toch middelmatige zaken geldt, zich te schikken naar de gewoonte van die Kerk en niet zijn eigen gewoonte hebben door te zetten, Dat zou niet stichten, maar ontstichten. De hoorders zijn aan zulke afwijkingen niet gewend en zouden daardoor in de war raken. De aandacht zou er door worden afgeleid van het *geestelijke*, wat de hoofdzaak moet wezen. En er is geen enkele reden denkbaar, waarom een predikant in zulke toch zeer ondergeschikte quaesties zich niet schikken zou naar de gewoonten der plaatselijke Kerk. Ook wie als gast in een vreemd huis vertoeft, schikt zich uit beleefdheid naar de usantiën van dit gezin, maar dringt zijn eigen gewoonten niet op.

Dr. H. H. K.

Kootwijks Scholen

In hartelijken dank ontvangen van den Heer D. de Bruyn IJzz. te Hazerswoude, gevonden collecte Geref. Kerk *f* 10.

Ds. J. H. Houtzagers.
Em. Pred.
Velperweg 88, Arnhem.

Voor Kinderen.

AAN VRAGERS.

Raadsel — Schaeck — Kamperfoelie — Hegira — Handelingen 2.

N. B. Het raadsel door u bedoeld, is een zeventig jaar oud, en werd vervaardigd door wijlen J. De Liefde. Het is in zijn soort een meesterstuk. Benijmde raadsels toch zijn veelal gruldichten.

Het luidt zoo:

Ik overvleugel 't menschelijk verstand.
Geen kennis die in mij niet werd besloten,
Geen wijze dien het immer heeft verdroten
Zijn boen te kluistren in mijn engen band.

Mijn mond omkroont der vorsten achtbaar [hoofd;
Ik wijs het aan wien ge eere moet verleenen.
Wie mij verliest, gaat gansch versuft daar [henen,
Als ware in mij ook zijn verstand geroofd.

Ik ben door kunst der dieren pels ontvlucht,
Mijn kleur is zwart; soms ben ik wit van [verven
Maar somber vaak wanneer uw dierbren [sterven.
En als gij jubelt, zweef ik in de lucht.

Ziedaar het vers. De oplossing van het raadsel behoef ik er wel niet bij te voegen.

Een onzer lezers heeft een oud versje gevonden, dat ziet op het ontzet van Leiden 1573. Hij begrijpt het echter niet geheel, en had graag eenige toelichting.

Geven we eerst het vers.

Doen Godes hant
Dreef den vijant
Bij nacht uit Lammen schans,
Kreegh Schaeck deez' pot,
Riep aan Boisot
Mooght over dammen thans.

Hoe Leiden, na een lange belegering door de Spanjaarden, eindelijk ontzet werd, is wel bekend. Men had de dijken rondom de stad doorgestoken, om door het instroomende water de Spanjaarden te verdrijven. Maar deze waren sterk gelegerd, vooral in de schans van Lammen, dicht bij de stad. Een vloot van platboomde schepen, onder bevel van des Prinsen admiraal Boisot, lag gereed om de stad te helpen, doch kon niet opvaren daar het water niet genoeg rees. Bovendien lag de sterke schans als een hinderpaal tusschen de belegerden en hun bevrijders.

Eindelijk echter, 2 Oct. zette het water zóó op, dat de vijand, vreezende te verdrinken, vlugt en ook de schans ontruimde. In de benauwde stad werd dit gemerkt. Een jonkman, Schaeck geheeten, bood aan te gaan onderzoeken of de schans van Lammen werkelijk ontruimd was. Toen hij, daar gekomen, niemand zag, ging hij naar binnen en vond alles in der haast verlaten. Allereerst deed hij zich te goed aan den nog warmen hutspot, dien hij in een metalen kookketel vond. Daarna spoedde hij zich terug om de goede tijding in Leiden te brengen.

De ketel of pot werd bewaard, en is, zoover ik weet, nog te zien. Het vers is er denkelijk op gegrift. Het beteekent alzoo dit:

Toen Gods hand den vijand bij nacht uit de schans te Lammen dreef, kreeg Schaeck dezen